

Memoria colectivă și experiența personală în povestiri

În folclorul nostru, povestitul este încă și astăzi un fenomen viu, deși nu mai are amploarea de altă dată, iar în unele locuri începe să devină din ce în ce mai rar. Prilejurile de povestit sunt încă multe și variate, în orice caz, mai multe decât se crede de obicei. (Pop, Ruxăndoiu 1976).

În iulie 2004, în județul Argeș, cea mai frecventă ocazie în care se povestea era provocată de „pornirea“ reportofonului. Interlocutorii preferau povestirile din viața cotidiană, legendele locale, momentul evocării experiențelor de război lăsându-se mult așteptat. Atitudinea față de cadrul artificial creat (prezența noastră, înregistrarea, fotografierea) oscila între o nedisimulată stare de încordare, o izbutită reprezentare de scenă – cu autocenzurarea limbajului și apelarea repetată la mijloace de sporire a credibilității - sau mărturisirea recunoștinței față de ascultător.

Experiența din Ștefănești și Izvorani s-a constituit în parcugerea unui traseu marcat de

cunoașterea a șase veterani din cel de-al doilea război mondial, întâlnirea cu preotul Constantin Tudosiu și fiica sa, Dora, și o scurtă discuție cu Floarea Stăvăruș (fina de botez a Elizei Brătianu) și vecinele ei de bloc. Povestitorii aduc elemente contradictorii în cazul reconstituirii imaginii coloniei grecești din anii '50, contururi vagi se trasează atât în momentul venirii cât și la plecarea grecilor. Mai mult decât atât, două dintre soțiile veteranilor au acordat cel mai important loc în istorisirile lor, tot războiului, episodului intrării trupelor sovietice în sat: *Personalitatea povestitorului și măsura în care ea influențează structura discursului narativ actualizat implică grade diferite de originalitate, dar și trăsături parțial comune, cu distribuție mai largă sau mai restrânsă* (Pop, Ruxăndoiu 1976)

Părerile expuse de veteranii de război în privința rușilor sunt echilibrate, înțelegerea din interior a conflagrației, atenuează șocul provocat de contactul cu populația străină, diferită. La polul opus mărturiile femeilor au accente de panică și arată că încă nu sunt împăcate cu soarta care nu le-a ferit de așa întâmplări.

Amintirile din vremea războiului¹ și din anii comunismului, dincolo de claritatea atestărilor și de existența documentelor incontestabile, sunt dezvăluite într-un registru foarte personal, astfel încât o imaginară juxtapunere într-un „jurnal colectiv“ ar fi marcată de o incredibilă eterogenitate

***Ocupanți au fost și unii și alții.*²**

În vreme ce Gherghina Duță arată grozăviile pe care le-au lăsat rușii în urmă (mutilarea unei bătrâne, împușcarea bărbatului care nu i-a servit, agresarea fetelor și femeilor, jafurile) și descrie personajele feminine ale războiului, Gogu Ungureanu schițează o imagine în mișcare, marșul rușilor, urâți și aproape inofensivi: *Rîdeam de ei, ziceam: „Uite găzarii!“ Au trecut numai, n-au stat... afirmă Stăvăruș Floarea, fina Elizei Brătianu și două vecine.*

Am lăsat tot. A venit un rus și-am fugit cu tătucu, săracu, am trecut dealu la Racovița. S-a dus ca să anunțe alt rus ca să vie să ne ia de-acolo. A fost răi, ce să zic, a fost răi.. N-a stricat... băutură mâncare, asta a luat. Că dacă omu a plecat, cu ce era să plece? Lăsa lighioni, lasă porc, lasă... Vacile le-am luat cu noi, că am putut să le luăm de funie... Încolo, n-am luat nimic... Nemții nu făcea rău. Cu fete, cu femei cu astea, nu se ducea după ele... no, nu se lua după ele... (Vîlcu Leana, soție de veteran)

Aveam, maică, oi, o butie mare cu porumb, mi-a luat-o rușii, a venit cu caii, îi băgase în biserică, nu mai era biserică, doi oameni, acolo lângă biserică, într-o casă, i-a închis într-un beci acolo, nu știu cât a stat acolo, un om iară..., o femeie pă drumu dealului, chiar era rudă cu noi, de vreo 80-90 de ani, și-a bătur joc de ea, dacă n-a mai putut, i-a mâncat mâinile, pă șolduri era mâncată, a venit tot rusoaice d-ălea a îngrijit-o, a pansat-o. Era armată cu rusoaice, îmbrăcate și ele tot așa ca rușii, erau miloase. Era un om, cum îți spui, dă vale de biserică, tot așa, l-a rugat că să-i ducă la muieri, nu știu unde i-a trimes, nu știu ce-a făcut... pă ruși și-a bătut joc de ei și a venit l-a-mpușcat, și-l îngropase după casă. Păi ce, noi am mai stat aci? Ne-am dus în Papucești! încolo... la o soră a mamei... lua câte-o oaie, câte o oaie, zicea că ne dă coaja, adică pielea, încolo, o lua, pleca cu ea... Aveam 14-15 ani. Am fugit cu toții... Era ruși de ăia nebuni, căuta după fete: haziaice, barâșne...ne suia

biata mamă, în pod, eram cu o verișoară... Aicea era ocupat satu. A stat în case, a băgat în biserică caii...Ce să mai găsim... dezastru: butia cu boabe era golită, a dat-o la cai, băgasem o ladă cu niște zdrențe, niște țoale în pământ, într-un capăt de vie acolo, am găsit-o scoasă, de ei, lada goală, niște acte, le-am găsit ude...Zdrențele luate. Rusoaicele le vindea... Offf, am pățimit! (Duță Gherghina, născută în 1926, soție veteran).

Rușii, nu. Rușii a trecut pă șoseaua principală. N-a stat. Ei venea de la ei, de aicea. Războiu s-a-ntors de la ruși și mergea după nemți. Venea trupe-trupe, în căruțe... N-a rămas rușii, n-a rămas în sat. Avea căruțe cu cai. Râdeam de ei, ziceam: „Uite găzarii!“...Păi, erau urâți și mergea jerpeliți, venea de pe front. Ce mai venea, îmbrăcați așa, cum știi, se mai rupe haina! Nu fura, că ei era în marș... mergeau. Pe urmă s-a mai apucat ei, care a rămas în urmă... Cine poa să știe...Fura câte unu...(Gogu Ungureanu, veteran).

Domnul Mitu a fost oarecum ferit de priveriștile și grozăviile pe care războiul le-a rezervat majorității interlocutorilor de la Ștefănești și Izvorani.(fost mecanic de aviație, mărturisește că a stat departe de front). Reușește astfel să pună măsură în observațiile sale și să emită judecăți lucide și conciliante: *Ocupanți au fost și unii și alții. Dreptul ocupantului... cum să fie? Au trecut prin toată țara. Când au trecut la 23 august, când s-a rupt frontul de la Iași, s-a încheiat armistițiul, au trecut ca armată eliberatoare. Eram cu ei acuma. Nu puteam să spunem că așa sau așa... Nu ne considera ca pă nemți, pentru că știa că noi am fost obligați, Antonescu n-a făcut-o cu mult elan... s-a agățat de Hitler... Eram prinși în clește: nemții de-o parte, rușii într-o parte... A trebuit să ne dăm de partea celui mai tare...* (Nicolae Mitu, născut la Câmpulung, mecanic aviație, veteran).

...Acuma, nu zic, fiindcă gineri-miu e grec...³

Cel mai adesea am ascultat o prezentare exactă a condițiilor în care trăiau și locuiau grecii (cu mențiunea că ajutorul și fondurile veneau de la “Crucea Roșie” și statul român), dar și enumerarea avantajelor lor, nu fără înțelegerea dificultăților de a fi într-o țară străină, după un asemenea eșec. “[...] a fost război acolo la ei, au fost contra partidului acolo... sau... că ei au fost comuniști și ăia i-a zgornit... partizani, așa era și denumirea, cartieru’ partizanilor...(Stăvăruș Floarea).

Conviețuirea românilor cu grecii pare să fi fost una desfășurată în condiții firești. Căsătoriile mixte, relațiile de prietenie, de vecinătate au șters treptat mărcile specific etnice care au determinat-o pe *Elena Petrescu*, profesoară, absolventă de Istorie și de Teologie să îi considere profund diferiți față de noi: “ *Ei toată ziua stăteau lângă bloc, jos, cu mătâniile. Pentru fiecare..., o rugăciune, eu nu știu. Nu există mătâni în religia ortodoxă... mătâni în ortodoxism nu există!* și să prezinte avantajele pe care aceștia le aveau față de copiii români: ” *Era o colonie de copii greci, școlarizați, 500 la școală... dar mai mulți în total, că erau și la grădintă, și copii orfani. Grecii au fost aduși aici din Macedonia, erau macedonieni, și-au fost luați într-o noapte când veneau armatele lui Hitler, în Macedonia, Grecia, și-au fost într-o noapte ridicați i-aștepta camioanele...cu bocceluța, ce-au putut să ia într-o basma. Și aici li s-au oferit barăci de lemn și abia în 1949 s-au făcut blocurile pentru ei...*

Vorbeau un dialect comun, greaca vulgară, erau analfabeți. erau partizani, ar fi luptat împotriva hitleriștilor, ocupații: agricultură sau păstorit, în funcție de relief.

Aci stăteau, erau îmbrăcați în negru... veneau cu sufertașu' și-și luau mâncare. Pe rând, cam 80-100 copii încăpeau. Și noi, cadrele didactice, veneam de dimineață, făceam ore, mâncam, aveam pauză. Când a descoperit că a mâncat un copil român un castron de orez cu lapte, a fost... mutați ca să-i disperseze, erau bănuți că fac politică (Elena Petrescu, profesoară de istorie- pensionară).

Spitalul a fost făcut tot pentru greci, școala cu cantină, tot pentru greci, avea cofetărie, avea spălătorie, aveau multe... Au venit în 49-50, mai sunt și-acum, de plecat a-nceput din 56-57, nu s-a repatriat Unii s-au repatriat, după câte am înțeles, dar unii au plecat pe Valea Prahovei, la Măneciu Pământeni, pe Valea Teleajenului[...]...era pensionari, Crucea Roșie îi întreținea. Ei, când am venit noi aicea, eram cinci familii în blocul trei. Io aveam copii și încă două familii; copiii de greci nu-i înghitea pe copiii noștri și când îi vedea pe afară... începuseră să-i mai scoată; creștea capre, creștea în bloc, grecii. Copiii noștri care era mai prieteni cu copiii lor, zice: "Mamă, are capra în casă"... că io nu mă duceam... dar pe urmă, s-au îmblânzit și ei, n-au mai făcut să mai fie dușmănoși și au început să se angajeze la uzină, să facă școala cu copiii noștri, copiii lor (Elena Sorescu).

[...] a fost război acolo la ei, au fost contra partidului acolo sau că ei au fost comuniști și ăia i-a zgornit, partizani, așa era și denumirea, cartieru' partizanilor..

Aveau cinematograful, farmacia, la ei ne duceam, ne primea...și pe noi la bal... Ședeau, erau pensionari, aveau cantină, erau salariați. În 72, 73 au început să plece. Nu le-a convenit cine era la putere...Au plecat noaptea pe vapoare, copii, părinți singuri, în țările în care poposeau primeau azil...(Stăvărăș Floarea, n. 1933. fina Elizei Brătianu și două vecine).

Nu erau numai greci erau și albanezi. Ei erau cam sălbatici, cum să vă spun eu vouă, cam sălbatici. Când au venit s-au năpustit, au venit aici peste dealuri...(Dora Tudosiu, 64 ani, fiică de preot).

Nicolae Mitu, prin experiența intimă (căsătoria fiicei sale cu un grec) care a determinat existența unei relații de rudenie cu Celălalt, contactele actualizate cu civilizația grecească (prin călătoriile sale la Atena), are un discurs cu evidente conotații admirative la adresa grecilor, dar nu pierde din vedere, pentru credibilitatea celor spuse să se disculpe, în eventualitatea în care l-ar bănuți cineva de subiectivism: Când au venit nu erau blocurile astea. Cu ei s-au făcut, au muncit și ei să facă blocurile fiindcă ei fiind expulzați din țară - din cauza războiului civil: naționaliștii cu comuniștii, două orânduiri diferite - partea care ținea cu democrația, cu comunismul, a fost înfrântă, pentru că au venit englezii și au răzbit... Cuscrul meu - fata mea e căsătorită cu un grec - a pățit multe. Erau toți civili. Nu știai... Te uitai și nu știai ți-e prieten sau dușman? În cine să tragi? Când am venit aicea blocurile erau deja construite, au stat mulți greci aicea, colonie greacă. Ei au fost biruiți, comunismul a fost înfrânt, ei au trebuit să fugă... ca să scape. Nu numai în România, unde au putut să scape... în statele cu democrație populară - cum i se spunea atunci - și-n Polonia, Cehoslovacia,

fosta U.R.S.S.. s-au stabilit aici familii, mulți s-au repatriat, dar au mai venit aicea... Am emoții...

Armata care a luptat a trebuit să fugă. Armata engleză i-a ocupat. Ei, asta a fost introduce în privința cum s-a format colonia greacă. Au fost primiți cu simpatie și cu drag, că regimul de la noi era... primea pe comuniști, le-a făcut blocuri... Limba, obiceiurile erau diferite... ca oameni... foarte, foarte plăcute, frumoase, acum nu zic, fiindcă gineri-miu e grec, ce am simțit: foarte patrioți, muncitori, cinstiți. Sunt mai credincioși decât noi, mai ortodocși decât noi. N-aveau biserica lor, la biserica de la ...fostă Brătianu. Am fost de opt ori la Atena... ce slujbă se face... se plimbă pe străzi, dă ocol...Mi-e cuscru, a luptat în armata civilă, comunistă. Au plecat, s-au repatriat anul trecut (Nicolae Mitu,născut la Cîmpulung, mecanic aviație, veteran).

Nu oricine știe să povestească4)

Orfan din primul război mondial, cu aspirații spre o carieră militară, dar cu o mamă prea autoritară, de dragul căreia se lasă modelat și devine preot, Constantin Tudosiu crede: *Când vorbești, îți mai scapă un cuvânt mai înflorit, nu așa, prostesc...Că eram tânăr și mă pricepeam la vorbe [...] Vorbirea are mare rost.*

Temându-se toată viața să nu ajungă în închisoarea comunistă - iadul, care nu-i doar o vorbă, e un loc necurățit - s-a sprijinit pe încrederea în Dumnezeu. În discursul său revine permanent ideea binelui răsplătit și a iminenței pedepselor: moartea lui întârzie, *mai are comuniști d-ăștia care a fost ai dracului...*

Prezența noastră, interesul pe care i l-am arătat, l-au întors în viața, în tinerețea lui. Nu s-a ferit să se arate fericit, dar nerăbdarea cu care atingea subiectele, ajutorul sau intervențiile nenumărate ale fiicei lui au împiedicat de câteva ori actul de comunicare. Cum sublinia Mihai Pop: *Povestirile conțin informații explicite și implicite și ca orice act relațional comunică și ascund. În raport cu contextele, mai cu seamă cu cele situaționale și psihologice, povestitorii și ascultătorii operează selecții în jocul dintre încifrare și descifrare, în adecvarea a ceea ce se spune și se aude, la intențiile partenerilor.*

Între zvon și poveste decurge una dintre narațiunile înregistrate la Ștefănești. Este vorba despre pedepsirea cu moartea a unei tinere care încalcă cuvântul tatălui și periclitează prestigiul familiei. Deși Dora Tudosiu stăpânește un vocabular complex și nuanțat și este preocupată de felul în care se exprimă, preferă ca în succesiunea episoadelor să intervină prin reluarea anumitor cuvinte și expresii. Întreruperile astfel impuse de povestitoare anticipează momentul următor în care sunt necesare mai multe amănunte și explicații. Completările aduse de preotul Tudosiu au rolul de a adevăra povestirea. Localizarea cu exactitate a mormântului fetei trădează intenția de a da un plus de veridicitate. Spre final sunt aglomerate dovezi care să sporească credibilitatea pe care se mizează din partea ascultătorului. În forma înregistrată textul are aspectul unei repetiții generale dinaintea premierei.

Imaginația populară nu rămîne niciodată inactivă: ea se amestecă mereu în realitatea de fiecare zi și cu încetul ajunge să schimbe faptele cele mai bine cunoscute, cele mai apropiate de noi [...] chiar printre cei culți se vede adeseori această tendință pentru făurirea de legende (Densusianu 1910)

Brătienii...

Ajutor, nu prea... Nu se uita la ei. Avea pădure până mai încolo... Nu se atingea că avea pândar. Te prindea în pădure, pândaru, făceai pușcărie...(Tudosiu Constantin, 95 ani, preot).

Dă-mi voie: Brătianu a avut o fată, o splendoare, Florica, cică era ceva nemaipomenit... Și ea s-a îndrăgostit de zarzavagiul sau grădinarul, să zicem, corect: grădinarul care avea grijă pe-acolo, da. Și îndrăgostindu-se de grădinar, el s-a îndrăgostit în așa hal de ea, că a sedus-o. Și a sedus-o, a dus-o în vie și i-a făcut un copil. Pe care Brătianu, bineînțeles că nu l-a acceptat. Și în momentul când a văzut că fata lui este însărcinată, îți dai seama, că și-a spus punctul lui de vedere...(Dora Tudosiu, liceu, 64 ani, fiica preotului).

A împușcat-o...(Tudosiu Constantin, 95 ani, preot).

N-a împușcat-o. Și i-a pus în vedere. Și grădinaru a zis că o vrea de soție. Și el a zis: oricine în casa lui, da nu un grădinar, nu putea să intre într-o casă boierească. Și atunci el a luat pistolul și a împușcat-o, la al doilea rând de vie, când urci de la vilă mai sus. Nu primul, al doilea. A împușcat-o și a îngropat-o la capela unde tata a fost preot. Eu m-am dus cu tata acolo și am văzut mormântul. Avea 23, 24, 25 de ani. Nu știu. (dacă născuse copilul). Asta a fost o enigmă enigmatică. Știu de la oamenii de aicea, care știu. Eu, de unde era să știu... Iubita, când intri în biserică jos, sunt mormintele lui Ion Brătianu, I.C. Brătianu, sunt două mausoleuri, zic bine? Și pe mine tot tata m-a dus acolo. Cu o cheie mare, uite, atâta mare! Când am văzut că deschide ușa aia, zic: „Doamne, nu ne mai scoate nici naiba d-acia! „Așa niște chei mari! Două mausoleuri unde este și doamna Pillat și într-un loc, într-o firidă, zic corect? (Dora)

Are mai multe firide...(Tudosiu Constantin, 95 ani, preot)

... este Florica Brătianu, care nu se știe dacă mai este sau nu mai este (Dora).

Că atunci când a venit grecii, a intrat acolo în subteran și a scos toate alea de-acolo, din firidele alea. Când m-am dus acolo era mizerie, nu știai, căpățâni, ce era să fac acolo? Eram și eu tânăr când m-a trimis pe mine ca țap ispășitor acolo. Să adun căpățânile, ce era acolo!... Am făcut și eu ce-am putut...(Tudosiu Constantin, 95 ani, preot)

La Ștefănești și Izvorani parcurgerea traseului prin care am cunoscut veterani de război și am întâlnit pe preotul Tudosiu și pe fiica sa, amintirile Floarei Stăvăruș și ale vecinilor ei s-au transformat într-un labirint. Imagini vechi - contradictorii și neclare - evenimente mai recente, dar estompate de amărăciunea neîmplinirilor din tinerețe, rămân nedeslușite până dispar. Locul lor în memorie este însă asigurat, pentru că virtualitatea e preferabilă, de cele mai multe ori, realității. Reconstituirea imaginilor trecutului se întemeiază și pe memoria celorlalți, și pe prelucrările și interpretările personale, conservarea și restituirea fiind determinate de pretextele (firești sau artificiale) oferite pentru întâlnirile dintre variantele povestite ale fiecăruia.

Note

1) ...sînt legate de ceva cu desăvîrșire personal-(Ovid Densusianu, *Folclorul – cum trebuie înțeles*, 1910).

2) Nicolae Mitu

- 3) Nicolae Mitu
- 4) Pop, Ruxăndoiu

Referințe bibliografice

Mihai Pop, Pavel Ruxăndoiu 1976, *Folclor literar românesc*, Editura Didactică și Pedagogică, București.

Ovid Densusianu 1910, *Folclorul. Cum trebuie înțeleș*, București.

Rezumat

Încă un fenomen viu în profilul spiritual al satului românesc, chiar dacă pe alocuri puterea sa slăbește, povestea și povestitul definesc profilul cercetărilor de teren actuale. Afirmăția este pe deplin fundamentată de cercetarea de teren realizată în iulie 2004 în Argeș, la Ștefănești și Izvorani.

Fenomenul povestitului, extrem de viu în zonele investigate, conturat tematic în zonele experiențelor de război narate de veterani, este caracterizat de imagini vechi, adesea contradictorii și neclare, conjugate cu imagini noi estompeate de neîmpliniri ale vieții. Acestea din urmă dovedesc faptul că în realitatea povestirii virtualitatea este preferabilă, de cele mai multe ori, realității. Trecutul devine astfel o reconstituire a realității prin prelucrări și interpretări personale ale realității, conservarea și restituirea acestuia realizându-se în diverse contexte – unele firești, altele artificiale – în care povestitorul își istorisește trecutul ficționalizat.

Abstract

Still a very alive phenomenon in the spiritual life of the Romanian village, even though in some places its strength fades, the story and the story telling define the profile of the present field research. This statement is totally sustained by the field research project in July 2004 in Argeș, at Ștefănești and Izvorani.

The story telling phenomenon is still very vivid in the investigated areas, having as central themes veterans narrating the war experiences, is characterized by old imagery, often contradictory and confusing combined with a new one shadowed by the shortcomings of life. This proves the fact that in the reality of the story, in many cases, the virtual side is preferred. So the past becomes of a reconstruction of reality by interpreting personally that reality. The preserving and giving back this past is made by placing it in different contexts – some of them natural and some artificial – contexts in which the story teller narrates his past in a fictionalized manner.